
Etnologiska löften

AV BILLY EHN

Författarna till de fem artiklarna i det här numret av *Kulturella Perspektiv* var knappt födda när jag började med etnologi 1969. Vad har hänt med ämnet sedan dess? Har dagens unga etnologer ett annat sätt att tänka, forska och skriva än jag och mina kolleger i början på 1970-talet?

Då, för tjugofem år sedan, hette några av mina vetenskapliga ledstjärnor Fredrik Barth, Erving Goffman, Elisabeth Bott, Peter Berger, Alfred Schutz och Ward Goodenough. Det var en blandning av antropologer, sociologer och filosofer som påminner om nutida etnologers kombination av teoretiska inspirationskällor — även om namnen är utbytta. I dag heter de Giddens, Bauman, Bourdieu, Melucci, Foucault, Butler och Featherstone. Någon eller några av dessa dyker upp i snart sagt varje etnologisk studie under 1990-talet.

En veteran känner alltså igen sig i det teoretiska korsdraget. En skillnad är att doktorander i ämnet numera har många egna föregångare att läsa och lära av. Under de senaste femton åren har ett hundratal etnologiska avhandlingar och andra skrifter givits ut i Sverige. Det finns upptrampade spår, en hemtam vetenskaplig debatt, etablerade auktoriteter att både inspireras av och revoltera mot. Så var det inte riktigt 1970. Den gamla folklivsforskningen kändes överspelad och hade mycket litet att tillföra. Vi fick själva förverkliga den nya etnologin. Mo-

dellerna hämtades från andra håll, främst från socialantropologin.

Även i dag lånar vi friskt idéer, begrepp och perspektiv från andra discipliner, och bidrar också själva till den kulturvetenskapliga debatten med nya kunskaper och perspektiv. Det innebär att yngre forskare ofta har anledning att hänvisa till andra, ibland obetydligt äldre, etnologer. Ledstjärnor är bra att ha, men jag har hört doktorander sucka över svårigheterna att staka ut egna vägar. I stället för att själva vara banbrytande får de utveckla sina lärares idéer på nya fält, säger de — som om det vore mindre glansfullt. Fastän kanske inte precis varenda avhandling är ett omskakande inlägg i debatten om vår disciplin, så är många ändå med om att steg för steg förändra dess inriktning. Tänk bara på de genusteoretiska och postmodernistiska idéernas genomslag i de senaste årens etnologi.

Vi delar gärna teoretiska husgudar med varandra, men doktorander väljer helst ett jungfruligt avhandlingsämne. Snarare än att fördjupa kunskapen inom ett visst empiriskt område, vill de hitta något att undersöka som ingen annan hittills betraktat med den etnologiska blicken. Detta exemplifieras av artiklarna här om högstadieelever, prostituerade, flygvärdinnor, konvertiter och moskébyggen i Sverige. En sådan blandning av forskningsobjekt är typisk för nutida etnologi. Men också den teoretiska likheten mellan de olika studierna är typisk.

I dag debatteras således genus, kropp och sexualitet, likaväl som etnicitet och andra slags identiteter, oftast utifrån ett konstruktionsperspektiv. Postmodernismen är i all sin oklarhet en vanlig referens. Att människors erfarenheter och handlingar bör studeras genom begrepp som representation och diskurs verkar det också råda viss enighet om. En god etnolog är dessutom självreflexiv.

Är det så att mångfalden inom vårt ämne är skenbar? Beter vi oss i stället som flockvarelser på väg till samma teoretiska vattenhål? Det goda med en sådan konformism skulle vara att debatten kretsar kring ett antal centrala frågor, som flera är upptagna med att besvara i ett gemensamt arbete. Förståelsen av människan, samhället och kulturen byggs i så fall upp av begrepp och tolkningar som kommunicerar med varandra. Nackdelen med flockbeteendet är när det leder till förutsägbar rundgång. Ännu en presentation av Giddens' tankar om modernitet, Butlers om könets performativitet eller Foucaults om makt, utan att de ifrågasätts eller utvecklas, blir som en repetitionskurs.

Visserligen är teori en vetenskaplig nödvändighet, men för många etnologer är det också något annat som är väsentligt, nämligen att av hjärtats lust beskriva, berätta och gestalta socialt liv — med hjälp av analytiska begrepp. Det ser vi också i de fem artiklarna. Vi stiger rakt in i ett klassrum där glåporden haglar mellan högstadieelever, bekantar oss med svenska kvinnor som omvänt sig till islam och med flygvärdinnor som kämpar mot schablonbilderna av deras yrke. Att bedriva etnologi innebär ofta att personligen lära känna människor i deras vardagliga sammanhang och dessa möten handlar inte enbart om att skaffa material till vetenskapliga undersökningar. Etnologer är med om något mer och vill gärna förmedla det: upplevelser tillsammans med andra, fascinationen inför deras liv och personligheter,

det oförutsägbara tänkandet, ögonblicken av närhet och förståelse. Fältarbetsromantiken har sina goda grunder.

Forskare måste emellertid distansera sig från sådana upplevelser och omvandla dem till vetenskaplig analys. Därför vävs berättelserna ihop med teoretiska resonemang, i de aktuella fallen kring kön, kropp och identitet, som länkar dem till en bredare kulturvetenskaplig debatt. Med små fakta talas om stora frågor. Att vi också, på ett indirekt sätt, via studiet av andra, håller på med ett slags självporträtt finns det väl ingen anledning att förneka.

Vad säger då etnologerna? Har vi något nytt att komma med? Och vilken är "sammällsnyttan" med vår forskning (denna oprecisa måttstock som även humanister allt oftare tvingas mäta sitt värde med)? Det är otrevliga frågor att ställa, särskilt till unga doktorander som just kommit i gång, men de är ofrånkomliga. Vi behöver inte heller bli svaret skyldiga.

Som en av kulturvetenskaperna formulerar vi hur samhället ser ut för olika grupper av människor, deras plats och självbild i det, deras anpassning till andras uppfattning om dem och deras försök att bryta sig ur sådana definitioner. Detta arbete innebär bl.a. att lyfta fram stereotyper och fördomar som folk har om varandra, majoriteter om minoriteter, eliter om underordnade, män om kvinnor, vuxna om barn och ungdomar — och vice versa — för att sedan analysera de verkliga förhållandena bakom generaliseringarna.

Mer sofistikerade kulturforskare tycker kanske att detta är ett alltför naivt syfte. Hur ska man komma åt verkligheten annat än genom bilderna eller beskrivningarna av den? Kan man förstå människors handlande utanför den kulturella kontexten? Nej, förmodligen inte. All erfarenhet är ju genomsyrad av diskurser, av förhärskande begrepp, idéer och föreställningar. Även de mest in-

tima relationer och handlingar formas av kollektiva tankemönster. I den bemärkelsen finns inget privat liv. Men etnologins ihärdiga utforskande av individuella levnadsöden, handlingar, tankar och känslor verkar ofta handla om något mer än språkliga representationer, nämligen om det som representeras: handlingar, erfarenheter, känslor, värderingar. Här har vi en kunskapsteoretisk motsättning inom ämnet som borde klargöras.

De unga etnologerna i det här numret vill ta reda på vad som faktiskt händer i skolan, hur det är att arbeta i ett kvinnligt yrke, vad som ligger bakom motståndet mot att bygga moskéer i Sverige och vad det innebär för en svensk kvinna att konvertera till islam och börja använda slöja. Kunskap om detta får de visserligen genom språket, genom hur människor talar om sina erfarenheter, genom texter av olika slag, men de flesta läsare av deras undersökningar tror förmodligen ändå att de handlar om det "autentiska",

pågående livet, vid sidan av diskurserna. De utgår från att man kan utforska en social och kulturell verklighet, som inte bara är talet om denna verklighet. Jag kan inte påstå att jag själv är helt främmande för en sådan tanke, trots dess teoretiska brister.

I vilket fall som helst borde "samhällsnyt-tan" i etnologisk forskning vara självklar. En av våra viktigaste uppgifter är som sagt att ifrågasätta rådande och alltför onyanserade bilder av samhället, nu och förr. Med sakkunskap bekämpas schablonföreställningarna om olika kategorier av människor, deras egenskaper och värden. Likaså har vi en speciell kompetens när det gäller att relativisera allt sådant i våra egna och andras levnads-mönster som uppfattas som normalt, naturligt och eftersträvänsvärt. En kulturell självkritik av detta slag behöver varje samhälle. Den kommer uppenbarligen att ges även av den framtida etnologin, som här exemplifierats på fem olika sätt. Det finns anledning att med stor nyfikenhet följa fortsättningen.

Stöd utgivningen av **KULTURELLA PERSPEKTIV**

Prenumerera!

175 kronor för fyra nummer 1998

Postgiro 65 33 59 – 0